

Професійний портрет та статус соціального педагога.

Професія „соціальний педагог" в Україні була введена до кваліфікаційного переліку спеціальностей у 2002 р.

Соціальний педагог - спеціаліст, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов дія соціальної адаптації та благополуччя в мікро соціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку.

Структурний і якісний аналіз цінностей соціально-педагогічної роботи, як професійної діяльності, виявляє їх комплексний характер, гуманістичну природу і сутність.

Якраз гуманістичний ідеал - самоцінність особистості - визначає зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності тією чи іншою мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритету загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога іншій людині тощо). У зв'язку з цим основним завданням соціально-педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і особистості перед суспільством.

Таким чином, мета соціально-педагогічної роботи в навчальному закладі - сприяння учням успішно вирішувати власні проблеми. Засоби досягнення цієї цілі - вивільнення і розвиток ресурсів учня і його соціального оточення, здійснення необхідних соціальних змін, навчання, виховання перенавчання та самовиховання особистості.

Головною особливістю соціально-педагогічної роботи є вміння спеціаліста визначати проблеми і потреби на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному і суспільному.

Характер професійної діяльності вимагає від соціального педагога знайомства з широким колом питань, починаючи з організації системи освіти та соціальної роботи в цілому, діючого законодавства, основ соціології і економіки тощо, закінчуючи конкретними, прикладними знаннями. Ідея професіоналізму закладає відповідну модель і стандарт поведінки, впливає на всю організацію соціально-педагогічної роботи - від низової до глобальної.

Кваліфіковане сприяння учням у вирішенні їх проблем, що виникають в процесі засвоєння знань та соціалізації, визначає професійні особливості соціально-педагогічної роботи.

Від традиційних сфер діяльності, які пов'язані з аналізом і вирішенням проблем людей (психологія, соціологія, юриспруденція, педагогіка, інше), соціально-педагогічна робота відрізняється перш за все своїм інтегральним характером. Соціальний педагог в деякому розумінні виступає універсалом, проте його універсальність має досить чіткі предметні кордони, які визначаються змістом освітніх та виховних проблем учня і можливими шляхами їх вирішення. У зв'язку з цим, маємо ще одну принципову особливість соціальної педагогіки як професії - прикордонний характер. Зміст цієї роботи акумулює в собі елементи суміжних професій, що взаємозбагачує їх інформацією, інструментарієм, технологіями.

Соціальний педагог сприймає учня як цілісного індивіда, в поєднанні його різних сторін, в той час як суміжні спеціалісти підходять до вирішення проблеми лише зі своєї сторони. Цілісне бачення учня дозволяє урівноважити тенденцію його часткової «репрезентації» в окремих науках і професіях. Ціннісна спрямованість дії соціального педагога будується на принципі: «Від людини, як найвищої цінності - до цінностей професійних».

Важливою особливістю соціально-педагогічної роботи, як професії, чого не існує в жодній із суміжних сфер діяльності, виступає її посередницький характер.

Соціально-педагогічну роботу не можливо уявити без елемента посередника, причому, цей елемент виступає не як периферійний, а як центральний. Посередницький характер соціальної педагогіки - наслідок її інтегрованості, спрямованості на цілісність людини і орієнтації на життєві проблеми реальних дітей та молоді. Необхідність посередництва між учнем і різноманітними соціальними структурами виникає тоді, коли перший не може самостійно реалізувати свої права і можливості. В самому загальному вигляді соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом. Він сприяє, з одного боку - ефективній його адаптації в оточуючому виховному та соціальному середовищі, з іншого - гуманізації цього середовища.

При більш детальному аналізі посередника можна виділити декілька напрямків його здійснення:

1. між учнем і різноманітними структурами та установами;
2. між учнем та викладачами або вихователями;

3. між дитиною та батьками;
4. між учнем та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків тощо);
5. між учнем та різними групами ровесників, молодіжними групами, тощо.

Ефективне здійснення посередницьких функцій можливе при виконанні соціальним педагогом певних умов:

1. розумінням соціальним педагогом проблем учня, його здатності до «вростання» в зміст проблеми дитини;
2. здатністю соціального педагога до адекватного представлення і вираження (репрезентації) проблем учня;
3. знаннями про наявність соціальних ресурсів, які є у різних закладах та установах, що займаються проблемами дітей та молоді;
4. знаннями інструментальних можливостей суміжних професій, представники яких залучаються до участі у вирішенні проблем учня;
5. наявністю спільної мови, що забезпечує взаєморозуміння різних спеціалістів та їх ефективне співробітництво;
6. довірою соціальному педагогу як з боку учня так і тих з ким у нього виникли проблеми, що досягається завдяки його професіоналізму і бездоганною роботою.

Навчальному закладу властиві три провідні напрямки роботи - управління навчальним процесом, участь у вихованні дітей та молоді, організація виховного середовища. Відповідно до цих напрямків будується діяльність будь-якого спеціаліста навчально-виховного закладу, з акцентом на один із них, в залежності від професійної специфіки. Тому і в діяльності соціального педагога можуть бути виділені три аспекти:

- участь в управлінні навчальним закладом;
- участь у виховному процесі;
- участь в організації виховного середовища.

Кожний із даних аспектів визначає конкретні напрямки роботи соціального педагога.

1. Участь в управлінні

Участь в управлінні навчальним закладом соціальний педагог здійснює за трьома основними напрямками:

1) консультування адміністрації дана діяльність передбачає:

- проведення соціологічних і соціально-педагогічних досліджень в педагогічному, учнівському, батьківському колективах. Результати таких досліджень мають забезпечувати прийняття адекватних управлінських рішень;

- участь у вирішенні конфліктів. Практична робота засвідчує, що рівень конфліктності у взаємодії навчального закладу з учнями та батьками досить часто перевищує бажаний рівень, так як у більшості випадків конфлікти обумовлені нерозумінням соціальних причин, що викликають напруженість.

2) методична робота

Методична робота є складовою частиною роботи будь-якого педагогічного працівника. В межах цієї роботи соціальний педагог.

- проводить заняття з учителями, під час яких відбувається навчання прийомам соціометричного контролю за міжособистісною атмосферою в класі, групі; надається допомога в діагностиці факторів ризику (відчужені, бойкотовані учні); сприяння ефективному розподілу ролей в учнівському колективі з метою компенсації негативного впливу соціальної стихії, інше;

- участь в роботі педагогічних консиліумів (педрада, батьківські збори, інше).

3) взаємодія з різноманітними закладами

Даний напрямок діяльності соціального педагога включає:

- участь від імені навчального закладу в роботі місцевих органів влади і самоуправління з питань соціального розвитку л вирішення соціально-педагогічних проблем та участь в розробці і обговоренні регіональних і місцевих соціальних програм і проектів;

- взаємодія з органами управління освітою, соціального захисту, охорони здоров'я, комісіями у справах неповнолітніх тощо для вирішення соціально-педагогічних проблем;

- співпраця з громадськими та іншими організаціями, які можуть впливати на вирішення тих або інших соціально-педагогічних проблем.

2. Участь у виховному процесі

Даний напрямок діяльності передбачає два основні шляхи:

1) **моніторинг навчально-виховного закладу**, який забезпечує виявлення і діагностування соціально-педагогічних проблем та включає поточне спостереження за загальним станом справ в навчальному закладі, класних колективах та групах, за взаємовідносинами між вчителями, учнями, батьками тощо. Моніторинг забезпечує аналіз та прогнозування конкретних соціально-педагогічних проблем.

2) *соціально-педагогічна реабілітація*. Даний напрямок є провідним в діяльності соціального педагога. Він вимагає індивідуальної роботи з конкретним учнем, де від соціального педагога очікують найбільших успіхів. Цей напрямок реалізується в різних видах діяльності:

- соціально-педагогічна підтримка здійснюється у співробітництві з органами місцевого управління самоврядування і різними відомчими установами, які мають необхідні повноваження для влаштування дитини і засоби на її утримання, а також з громадськістю, в розпорядженні якої є різноманітні фонди і кадрові ресурси. В сукупності це дозволяє вилучати неповнолітніх із важкого або загрозливого становища, направляти в притулок, передавати в прийомну сім'ю або інтернат. А якщо надія на оздоровлення обстановки в сім'ї не втрачена - включати батьків в різні реабілітаційні програми;

- соціальний контроль (реалізується функція навчального закладу як одного із суб'єктів системи профілактики дитячої бездоглядності і правопорушень) здійснюється у взаємодії з комісією у справах неповнолітніх та захисту їхніх прав. Цей напрямок діяльності передбачає певний позитивний вплив з боку навчального закладу на прилеглий мікрорайон, протидію субкультурам маргінальної орієнтації, які все активніше залучають в свою сферу неповнолітніх;

- педагогічна реабілітація, що являє собою соціальну підтримку всередині навчально-виховного процесу. Вона передбачає, з однієї сторони, пошук засобів на додаткові заняття з учнями, з іншої - покращення соціально-психологічного статусу неуспішної дитини. При цьому соціальний педагог виступає захисником особистості учня в колективі. Віл символізує гуманізм колективу, виступає захисником відчужених та відторгнених дітей. Діючи на грані стихійних та організованих сил в учнівському колективі або групі, соціальний педагог полегшує тиск на слабого і залучає „невдах" до корпоративного духу навчального закладу;

- психопрофілактика, спрямована на виявлення учнів, дезадаптація яких пов'язана з обмеженими можливостями їхнього здоров'я. Такі діти мають стояти на окремому обліку. У цьому випадку обов'язковим є співробітництво із шкільним психологом та дитячим лікарем. Завдання соціального педагога в роботі з даною категорією учнів - своєчасно взяти їх на контроль, розробити і затвердити план реабілітаційних заходів, проконтролювати хід їх реалізації.

3. Участь в організації виховного середовища

Даний напрямок діяльності передбачає три обов'язкові компоненти роботи соціального педагога:

1) *супровід дитини в сім'ї*. Взаємодія з сім'єю потребує від соціального педагога надзвичайної делікатності та такту. Разом із тим, він не може ігнорувати факти неблагополучної внутрішньої сімейної обстановки. В цьому випадку нерідко поведінка батьків не носить антисуспільного характеру і не дає підстав для втручання правоохоронних органів. Тому соціальний педагог має брати на себе відповідальну ініціативу для вирішення внутрішньої сімейних соціально-педагогічних проблем з метою захисту інтересів та прав дитини.

2) *робота із соціальним середовищем учня*. Даний вид діяльності передбачає вивчення і роботу з різноманітними неформальними об'єднаннями та тупами дітей та молоді в мікрорайоні навчального закладу, населеного пункту. Знання проблем неформального життя учнів допомагає в значній мірі керувати процесом виховання і запобігати конфліктам, які «занесені ззовні» до навчального закладу.

3) *участь в роботі батьківського комітету*. Взаємодія з громадськими органами самоврядування школи - батьківським комітетом, опікунською радою та інше - входить в завдання соціального педагога за багатьма напрямками його роботи. Дані об'єднання не наділяються адміністративними повноваженнями і ефективно можуть бути використані для

формування виховних завдань навчального закладу, для вирішення конфліктних ситуацій між учнями і вчителями, для формування здорового соціально-педагогічного клімату в навчальному закладі.

Таким чином, соціальний педагог в освітньому закладі має доволі широкий діапазон обов'язків.

Учням та їхнім батькам він надає наступні види соціальних послуг:

- допомагає в адаптації дітей при вступі до школи, в переході із однієї ступені навчального закладу до іншої та при випуску з навчального закладу;
- попереджує конфлікти, які можуть виникнути в учнівському колективі; допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій на ранній стадії та запобігає розвитку більш складніших проблем; допомагає учням у формуванні навичок вирішення та подолання кризових станів; навчає соціальним навичкам;
- виступає посередником між навчальним закладом та сім'єю: допомагає батькам і вчителям зрозуміти інтереси і потреби дітей в отриманні освіти і віднайти способи їх задоволення в навчальному закладі; допомагає визначити індивідуальні навчальні програми для дітей, які цього потребують (наприклад, навчання вдома);
- виступає посередником між батьками і вчительським колективом, спонукає батьків до активної участі в житті навчального закладу, доводять до відома адміністрації і педколективу необхідну інформацію про становище в сім'ях учнів, які потребують соціально-педагогічної підтримки;
- слідкує за відвідуванням учнями навчального закладу, допомагає їм у подоланні причин, що призводять до пропусків занять;
- попереджує і знижує негативний вплив факторів ризику на дітей.

Разом із педколективом навчального закладу соціальний педагог:

- приймає участь в педрадах, батьківських зборах та інших нарадах, що стосуються соціально-педагогічного життя навчального закладу;
- проводить консультації з вчителями та іншими працівниками навчального закладу з різних соціально-педагогічних проблем з метою сприяння покращенню умов життя та навчання учнів;
- організовує співробітництво з учителями та іншими спеціалістами школи (психолог, дефектолог, лікар) при розробці індивідуальної стратегії і тактики допомоги дезадаптованим учням;
- надає допомогу в оцінці та аналізі дисциплінарних порушень учнів, інше.

До посадових обов'язків соціального педагога входять також турбота про дітей, які за певних причин не відвідують школу; надання допомоги та підтримки батькам при переведенні дитини в інший навчальний заклад; захист прав дітей, які є представниками національних меншин; виявлення дітей, які незаконно зайняті на роботі в навчальний час і вирішення питання їхньої освіти; сприяння дітям та батькам в отриманні гарантованих їм пільг; організація різноманітних благодійних акцій тощо.

Сьогоднішні учні зіткаються з багатьма соціальними, економічними, особистісними проблемами, які часто негативно впливають на процес їхнього соціального і громадського становлення. Колектив навчального закладу повинен комплексно вирішувати проблеми учня. Роль соціального педагога в цій справі досить вагома.